

kako fragmenti otkrivaju tipološki sadržaj tiskovine u kojoj su pronađeni te reproduciraju stranice koje nedostaju. Sadržajno je riječ o liturgijskim i ne-liturgijskim tekstovima. Među potonjima nalazi i ezoterične zapise, točnije dva teksta o oslobođenju opsjednutih duša te o razotkrivanju kradljivaca, koji obogaćuju korpus slavenskih ezoteričnih tekstova, tj. narodne pobožnosti i mitskih vjerovanja.

Ćirilometodska tematika, kako pokazuje i ovaj zbornik radova, ostalo je nepresušno vrelo ne samo slavističkih, nego i jezičnih, književnih, povijesnih, paleografskih kao i medievističkih istraživanja općenito. Vjerujem kako će navedeni opisani radovi biti poticaj kako u daljnjem rasvjetljavanju nerazjašnjenih povijesnih, liturgijskih i književnih pitanja, tako i u primjeni novih znanstvenih pristupa u proučavanju tisućljetne ćirilometodske tradicije.

KRISTIЈAN KUΗAR

Splitska hagiografska baština: povijest, legenda, tekst. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Splitu od 26. do 27. rujna 2011, ur. Joško BELAMARIĆ, Bratislav LUČIN, Marko TROGRLIĆ, Josip VRANDEČIĆ. Književni krug Split, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu, Split 2014., 534 str.

Međunarodni znanstveni skup *Splitska hagiografska baština: povijest, legenda, tekst* održan je u rujnu 2011. godine u organizaciji splitskoga Književnog kruga i Odsjeka za povijest Filozofskoga fakulteta u Splitu, u sklopu programa međunarodne manifestacije *Knjiga Mediteranea*, a pod pokroviteljstvom Papinskoga odbora za povijesne znanosti te uz podršku Europskoga sveučilišta u Rimu. Zbornik radova, koji je objavljen tri godine nakon održavanja znanstvenog skupa, sadržava ukupno 21 studiju u kojima se obrađuju teme od samih početaka splitske Crkve pa sve do 19. stoljeća. Na početku Zbornika *Splitska hagiografska baština: povijest, legenda, tekst*, koji su uredili Joško BELAMARIĆ, Bratislav LUČIN, Marko TROGRLIĆ i Josip VRANDEČIĆ, dolaze uvodni tekstovi (Proslov, Program skupa) i pozdravni govori Bernarda Ardure, predsjednika Papinskoga odbora za povijesne znanosti; nadbiskupa metropolita splitsko-makarskoga mons.

Marina Barišića; profesora Europskoga sveučilišta u Rimu Massimiliana Valentea; predsjednika Književnog kruga akademika Nenada Cambija i dekana Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu Marka Trogrlića. Zbornik sadržava dva korisna dodatna priloga: *Kazalo osobnih imena* (499–517) i *Kazalo zemljopisnih pojmova* (519–530).

Zbornik otvara studija *Salonitansko-splitska hagiografska baština u svjetlu mediteranske kasnoantičke i ranosrednjovjekovne hagiografije* (25–67) Ivanke PETROVIĆ u kojoj je autorica razriješila pitanje postanka hagiografije trojice salonitanskih mučenika: sv. Anastazija, sv. Domnija i sv. Donata Salonitanskog. Istraženi su dodiri splitske hagiografije s italskom martirskom hagiografijom sjevernih obala Jadrana i sjeverne Italije, te je utvrđeno kako *Pasija sv. Anastazija* nije mogla nastati u Akvileji nego vjerojatno u Saloni. U drugom se dijelu rada, u kojem se prati sudbina salonitansko-splitskih tekstova sve do zrelog srednjovjekovlja, doznaje kako je *Pasija sv. Anastazija* prešla Alpe i bila poznata sve do Belgije i Nizozemske, dok *Pasija sv. Domnija* nije otišla dalje od venetskoga područja. U glagoljskom *Dabarskom brevijaru* ona se spojila s hagiografijom talijanskog mučenika Donnina iz Fidenze. Osobito je vrijedan uvodni dio studije koji sadržava sintetski pregled svjetske i hrvatske hagiografije, kojim je autorica uvelike prešla granice zadane tematike ponudivši hrvatskoj znanstvenoj, ali i široj javnosti, nezaobilazan tekst za poznavanje hagiografske tematike uopće. Mirjana MATIJEVIĆ SOKOL u studiji *Od Ivana Ravenjanina do Adama Parižanina. Poruke Splitskog evangelijarija* (69–83) povezuje uspostavu splitske crkve sa *Splitskim evanđelistarom*, čije pitanje rješava povezivanjem povijesnoga konteksta s naknadnim zapisima i marginalijama. Istražujući zapise koji sadržavaju biblijska čitanja zaključuje kako ih ne treba povezivati s velikim liturgijskim svetkovinama, nego s najvažnijim svetkovinama splitske Crkve. Autorica smatra kako je *Splitski evanđelistar* mogao nastati samo u Italiji te da je u Split donesen kao relikvija. Evanđelistar povezuje s djelovanjem Ivana Ravenjanina i s događajima povezanim oko uspostave crkvene organizacije. Iznosi tezu kako je osnivanje splitske Crkve na tradiciji salonitanske metropolije bio politički projekt pape Hadrijana i Karla Velikog, te da je Ivan Ravenjanin, utemeljitelj splitske crkve na legalitetu salonitanske metropolije i relikvijama sv. Dujma, onaj biskup Ivan koji se pojavljuje na nicejskom ekumenskom koncilu. Bratislav LUČIN u

radu *Povratak Adama Parižanina* (85–137) istražuje vijest Tome Arhiđakona kako je Adam Parižanin na zamolbu splitskoga nadbiskupa Lovre sastavio stilski dotjeranije inačice starih legenda. Na temelju podudarnosti i akrostihova zaključuje kako je Adam Parižanin stvarna osoba, odnosno da se Tomina vijest pokazala točnim povijesnim podatkom. Također zaključuje kako Adamu treba pripisati Četvrti život sv. Dujma i Treći život sv. Staša. Životopisima sv. Dujma bavi se Ivan BODROŽIĆ koji svoju studiju *Bitni teološki elementi životopisâ sv. Dujma objavljenih u Farlatijevu Illyricum sacrum* (139–161) počinje pregledom šest životopisa koje Farlati donosi u djelu *Illyricum sacrum*. Na temelju hagiografskih i teoloških elemenata utkanih u životopise, koji su prema njegovu mišljenju bliži patrističkom nego srednjovjekovnom kontekstu, pomiče njihov nastanak te govori kako su nastali u razdoblju između Efeškog sabora (431.) i rušenja Salone (oko 614.). Vesna LALOŠEVIĆ u radu *Dvije stalne značajke progonitelja kršćana u splitskoj hagiografskoj baštini* (163–183) istražuje varijacije dviju značajki (gubitak razuma, ludilo) koje autori životopisa sv. Dujma i sv. Staša pridaju najvišim predstavnicima rimske vlasti. U radu *Maurilius (Illyricum sacrum I, 414) = Marcus Aurelius Iulius v(ir) c(larissimus) praeses provinciae Dalmatiae (CIL III 8569)* (185–193) Nenada CAMBIJA na temelju jednoga žrtvenika u čast Fortune pronađenog još u 19. st. razrješava se pitanje progonitelja sv. Dujma (Marko Aurelije Julije). Navedeno je otkriće ujedno potvrda kako *Žiće sv. Dujma* sadržava dijelove povijesne istine. Josip DUKIĆ u članku *Doprinos kršćanske epigrafije proučavanju salonitanske hagiografije* (195–219) istražuje mozaik iz kapele sv. Venancija na kojem je prikazano devet salonitanskih mučenika, te podcrtava važnost salonitanskih natpisa koje je pronašao još Frano Bulić, a koji su pomogli u istraživanju pitanja salonitanskih mučenika. Jasna JELIČIĆ-RADONIĆ u radu *Martiri salonitanskog amfiteatra* (221–229) istražila je funkciju antičkih građevina u ranokršćanskom razdoblju budući da se od 6. st. unutar gledališta počinju pojavljivati ranokršćanski oratoriji. Emilio MARIN u studiji *Sjeverno svetište na Marusincu u Saloni. Rezultati revizijskih istraživanja tzv. bazilike diskoperte na Marusincu u Saloni, epigrafička i hagiografska baština* (231–253) izvještava o istraživanju sjevernog svetišta na Marusincu 2000. godine kada je otkrivena temeljna stopa apsida. Tada je otkopano ukupno 37 kasnoantičkih grobova, sarkofag s poklopcem te 3 grobnice. Pronađene epigrafičke

natpise autor povezuje s tekstovima hagiografskih žanrova. Slavko KOVAČIĆ u radu *Hagiografski i drugi čimbenici u donošenju odluke splitskoga koncila održanog oko godine 925. o prvenstvu splitske Crkve* (255–269) vrednuje utjecaj legendarnog uporišta o tome da je sv. Dujma u Salonu poslao upravo apostol sv. Petar na donošenje odluke o tome da Split bude središte metropolije. Kao jedan od razloga odabira upravo Splita vidi u neprihvaćenosti prijedloga da središtem postanu bizantski Zadar ili Nin. Obnova kulta ranokršćanskog mučenika Feliksa u Splitu krajem 16. st. tema je rada Ivana BASIĆA *De inventione Sancti Felicis: rekognosciranje relikvija i reafirmacija kulta sv. Feliksa u Splitu u kontekstu posljednjeg srednjovjekovnog obnove* (271–313). Joško BELAMARIĆ u studiji *Svijećnjaci zadarskih majstora Mateja i Aristodija i dosad nepoznati fragmenti srednjovjekovnog tekstila iz splitske katedrale* (315–333) opisuje dva dosad nepoznata viseća svijećnjaka smještena iznad glavnoga oltara splitske katedrale te ih pripisuje domaćoj radionici iz početka 13. st. U radu se prvi put interpretiraju dva sloja među tekstilnim fragmentima koji su se očuvali u moćniku sv. Staša. Riječ je o ostatku islamske svile iz 8. stoljeća te o fragmentu koji je vjerojatno nastao u jednoj od sjevernotalijanskih radionica početkom 13. st. Rozana VOJVODA u članku *Evandelistar pisan beneventanom iz 1259. godine: analiza sanktorala i slikanog ukrasa te argumenti za moguće splitsko podrijetlo rukopisa* (335–352) analizira sanktoral i ukras Evandelistara iz 1259. godine, te ga uspoređuje s dvama kodeksima pisanim beneventanom tijekom 13. st. Na temelju sanktorala koji uključuje blagdan sv. Dujma, *translatio* istoga svetca te *translatio* sv. Staša zaključuje kako je rukopis splitskoga podrijetla. Hana BREKO KUSTURA u radu *Aspekti glazbenog repertoara rukopisnog kodeksa nazvanog Missale Romano-Spalatense (Nacionalna biblioteka Széchényi, Budimpešta, sign. C. L. M. AE. 334, 14. stoljeće)* (353–370) analizira glazbene dijelove misala dalmatinske provenijencije iz 14. st. Dovodeći u pitanje dosadašnju splitsku provenijenciju upućuje na šire zadarsko područje. Milan IVANIŠEVIĆ u radu *Spalatum Sacrum* (371–380) donosi podatke o štovanju svetaca u crkvama i oltarima u gradu Splitu u vremenu od prvog spomena nadbiskupa do godine 1831. Josip BRATULIĆ u radu *Dva zbornika svetačkih službi s područja splitske nadbiskupije* (381–393) analizira zbornik svetačkih službi iz Staroga Grada na otoku Hvaru koji je 1810. prepisan iz starijih predložaka te zbornik koji je u Pučišćima na

Braču krajem 18. st. prepisao župnik Andrija Ciccarelli. Riječ je o službama svetcima koje se bile štovane među bratovštinama, a koje su svoje izvore najčešće imale u oficijima ili brevijarskih čitanjima. Gorana STEPANIĆ u članku *Salonitanski sveci i povijest lokalne crkve u epskom opusu Josipa Čobarnića* (395–413) analizirala je epilije Josipa Čobarnića, jednoga od posljednjih dalmatinskih pjesnika na latinskom. Posebnu je pozornost posvetila onim njegovim heksameterskim spjevovima koji predstavljaju kataloge lokalnih mučenika i crkvenih dostojanstvenika (sv. Dujma, sv. Anastazija). Anđelko BADURINA i Tomislav GALOVIĆ u radu *Sv. Dujam i sv. Anastazije u hagiotopografiji Hrvatske* (415–439) donose popis danas poznatih mjesta u Hrvatskoj posvećenih sv. Dujmu i sv. Anastaziju, te ukazuju na raširenost njihova štovanja duž istočne jadranske obale – od Istre na sjeveru do Dubrovnika i Kotora na jugu. Renata SALVARANI u radu *Diffusione di devozioni per i santi Istriani e Dalmati in area Adriatica e Padana alpina fra tardo antico e alto medioevo* (441–450) bavi se širenjem kulta istarskih i dalmatinskih svetaca na području uz Jadran i u Padsko-alpskoj regiji u kasnoj antici i ranom srednjem vijeku. Tonija ANDRIĆ u radu *Štovanje svetaca i pobožnost splitskih obrtnika prema oporukama 15. stoljeća* (451–478) istražila je neke oblike pobožnosti obrtničkoga sloja splitskoga komunalnog društva. Također je prikazala utjecaj hagiografskih legenda na oporučno ostavljanje legata pojedinim splitskim obrtničkim bratovštinama. Ivan BOTICA i Marko RIMAC u radu *Svetačko ime Dujam među Splićankama i Splićanima u 18. stoljeću* (479–495) na temelju matičnih knjiga rođenih triju splitskih župa nastoje utvrditi status svetačkoga imena Dujam među Splićankama i Splićanima rođenima u 18. stoljeću. Istraženo je koliko je svetačko ime Dujam bilo zastupljeno u odnosu na sve rođene u gradu Splitu, poklapa li se izbor imena Dujam s datumima slavljenja svetoga Dujma, koje su sve inačice imena postojale i slično.

Ovim su zbornikom razriješena neka od bitnih pitanja iz splitske crkvene povijesti te on svakako predstavlja vrijedan doprinos poznavanju ne samo splitske, nego i hagiografske baštine općenito. Radi boljeg prikaza povijesnog razvoja splitske Crkve radovi se donose kronološkim redoslijedom. Zbornik počinje radom kojim se rješava pitanje postanka pasija salonitanskih mučenika, a završava studijom u kojoj se analizira odnos prema splitskim patronima tijekom 18. i 19. stoljeća. Pitanje postojanja ličnosti Adama

Parižanina tema je dvaju radova. Dakako, najveći je broj radova vezan za istraživanja hagiografije sv. Dujma, te za propitivanje odnosa prema splitskih patronima ne samo u ostatku Hrvatske, nego i na širem europskom tlu. Nekoliko je radova u kojima se tematiziraju hagiografske književne teme te odnos prema hagiografskoj baštini u svakodnevnom životu, kako onom poslovnom tako i onom privatnom.

Zbornik koji uključuje radove hagiografa, filologa, povjesničara, arheologa, epigrafičara, teologa, liturgičara, povjesničara književnosti, umjetnosti i glazbe pokazao je koliko je za što potpuniju obradu pojedine tematike korisno uključiti znanstvenike iz različitih disciplina. Vjerujem da će ovakav multidisciplinarni koncept Zbornika biti poticaj da se i u drugim sredinama organizacijom sličnih skupova znanstvena javnost potakne na proučavanje ostalog dijela hrvatske hagiografske baštine.

ANDREA RADOŠEVIĆ

Илија ВЕЛЕВ, *Историја на македонската книжевност. Средно-вековна книжевност (IX – XIV век), Том 1*. Едиција: културна историја, Гирланда, Скопје 2014., 519 str.

Knjiga *Историја на македонската книжевност* Ilije Veleva, redovitoga profesora na Institutu za makedonsku književnost pri Sveučilištu »Sv. Ćirila i Metoda« u Skoplju prvi je svezak njegova planiranoga dvosveščanog izdanja povijesti starije makedonske književnosti. Na kraju predgovora autor najavljuje izdanje povijesti drugoga razdoblja starije makedonske književnosti koje obuhvaća vrijeme od 15. do 18. st. Sadržajno knjigu možemo podijeliti na dvije cjeline, iako ju autor dijeli samo na poglavlja. Prva cjelina sastoji se od književnopovijesnoga pregleda makedonske književnosti, dok drugu cjelinu u velikoj mjeri čini žanrovska klasifikacija. Posljednjih nekoliko poglavlja posvećeno je opisu odnosa Svete Gore i makedonske književne tradicije (472–483) i pojavi isihazma (484–500). Već u samom uvodu autor jasno naznačuje kako se namjerava uhvatiti ukoštac s brojnim pitanjima vezanim za makedonsku književnu medievistiku, od onih književnopovijesnih do genoloških.

Prvo poglavlje *Континуитетот на македонскиот книжевноисториски*